

UR Att tillämpa Marx
Arbetskultur (1971)

Imperialistisk strategi idag (2)

Från parasitär till progressiv imperialism?

OLLE TÖRNQUIST

Som Per Norström inledningsvis påpekade koncentrerar vi oss på imperialismen och imperialisterna i förhållande till den 'tredje världen'.

Sedan Per nu gjort en översiktlig och konkret analys av imperialismens utveckling efter det andra världskriget fram till början av 70-talet är det min uppgift att säga något om dagens och morgondagens imperialistiska strategi.

Den viktigaste frågan är: Kommer det att ske några väsentliga förändringar? Om så är fallet måste vi nämligen ta vår anti-imperialistiska strategi under omprövning:

Kapitalismens kris är också imperialismens kris

I kapitalismens sätt att fungera finns det inneboende tendenser till kriser. Enligt Marx, Rosa Luxemburg och andra var därför kapitalismen expansionistisk, imperialistisk. På så vis spred sig den kapitalistiska utvecklingen till allt fler länder där den ersatte mindre utvecklingsbefrämjande produktionssätt – det var en progressiv imperialism (precis som kapitalismen en gång var progressiv i kampen mot feodalismen i Europa).

Enligt Lenin innebar emellertid tendensen till kriser att kapitalismen blev monopolkapitalistisk. Under monopolkapitalismen skapades en imperialism som visserligen spred kapitalismen över världen – men som samtidigt var parasitär, eftersom monopol leder till stagnation och förruttnelse. Senare forskning har visat att den monopolkapitalistiska imperialismen inte skapat kapitalistisk utveckling i den 'tredje världen' utan snarare underutveckling.

När vi nu ska behandla imperialismens framtida utveckling

tror jag att det finns skäl att diskutera en hypotes som går ut på att monopolkapitalismens egen utveckling och de krafter som motverkar imperialismen har minskat den parasitära imperialismens möjligheter att (t.ex. genom råvaruutplundring) tämja kapitalismens inneboende tendenser till kriser. Ligger det något i en sådan hypotes så har vi avslöjat en av orsakerna till dagens fullt utvecklade kris, samtidigt som vi kan misstänka att en ny och mer progressiv imperialism står för dörren.

I det läget måste vi också diskutera effekterna av en ny och mer progressiv imperialism. I fråga om Sverige tror jag att vi redan kan ana konsekvenser i form av en mer aggressiv u-lands-politik, ökad kapitalexport, mer handel med dynamiska u-länder samt svårigheter att bilägga kapitalismens kris med en traditionell socialdemokratisk politik.

I vissa länder i 'tredje världen' bör en mer progressiv imperialism leda till å den ena sidan en dynamisk men mer brutal kapitalism än den tidiga västerländska och å den andra sidan fördjupad underutveckling i andra länder. Detta kan i sin tur leda till betydande svårigheter att i kampen för socialism tillämpa både utvecklingsstrategier och politiska strategier som bygger på teorin om att imperialismen blockerar en dynamisk utveckling.

Marx och den progressiva imperialismen

Enligt Keynes – den ekonom som betyder mest för dagens socialdemokrater – fungerar kapitalismen till allas belåtenhet om bara socialdemokraterna får sitta i regering och med hjälp av statsapparaten göra ingrepp i ekonomin så att det råder balans mellan utbud och efterfrågan.

Om efterfrågan är för dålig blir det kris. Staten måste därför vara beredd att stimulera efterfrågan och hjälpa till med exporten. Bristande efterfrågan kan göra kapitalisterna imperialistiska, ty då måste de ge sig ut och jaga ersättningsmarknader.

Orsaker till kriser och imperialism finns alltså att söka i en underkonsumtion.

Enligt Marx är det produktionen, inte konsumtionen, som styr kapitalismens utveckling. Produktionen bestäms av hur kapital-

ackumuleringen går till. Kapitalackumuleringen kännetecknas av konkurrensen mellan kapitalisterna. Om inte kapitalisten ackumulerar mera kapital, investerar, så blir han utslagen av andra.

Men för att kunna ackumulera kapital måste kapitalisterna använda sig av det mervärde som arbetarna producerar. Samtidigt ska arbetarna ha råd att köpa varor. Och kapitalisterna själva kan inte leva hur lyxigt som helst om de ska ha råd med nya investeringar. Om det således blir brist på köpkraft så beror det på hur produktionen är organiserad, på att kapitalisterna måste investera 'för mycket' för att inte slås ut.

Kapitalackumuleringens vidare utveckling gör att produktionen koncentreras och att kapitalet centraliseras till allt färre kapitalister.

Ju större investeringar som fordras ju svårare blir det dessutom att få mervärdet, som arbetarna producerar, att räcka till. Profiten på insatt kapital tenderar att sjunka.

Marx räknade med fem olika sätt att förhindra profitkvoten från att falla.² (1) Förhöjd arbetsintensitet (vars värde inte får understiga de investeringar som 'förbättringen' kan kräva). (2) Lägre löner. (3) Billigare produktionsmedel. (4) Skapande av en arbetskraftsreserv. (5) Utrikeshandel.

Utrikeshandel kan motverka den sjunkande profitkvoten på tre olika sätt, vilka samtliga klart och tydligt visar att Marx räknade med kolonial exploatering som en viktig ingrediens. (a) Genom import av billiga råvaror kan produktionsmedlen förbilligas och priserna på nödvändighetsvaror och därmed den nödvändiga lönenivån pressas. (b) Under åtminstone en kortare period kan kapitalisterna göra profit på att sälja i konkurrens med varor som producerats i länder med lägre utvecklad produktion, på samma sätt som en kapitalist exploaterar en ny uppfinning innan den har blivit allmänt känd och använd. 'Det favoriserade landet får mer arbete i utbyte för mindre arbete fastän denna skillnad, detta överskott, tas om hand av en viss klass.' (Ojämnt utbyte) (c) Slutligen ger investeringar i kolonier m fl länder högre profitkvot eftersom det inte fordras så mycket investeringar i förhållande till det mervärde som produceras och dessutom därför att arbetskraften är extremt billig.

Marx utvecklade ingen särskild teori om imperialism. Trots att han klart visade på hur kapitalister med högt utvecklad produktion kunde dra nytta av lågt utvecklad produktion räknade han med att kapitalismen skulle sprida sig till de mindre utvecklade länderna, så som den gjorde till tex USA. Enligt Marx var imperialismen progressiv.

Även *Rosa Luxemburg* räknade med att imperialismen skulle innebära att kapitalismen spreds till mindre utvecklade länder. Hon utgick från Marx tes om att konkurrensen och den därmed ständigt fortgående kapitalackumuleringen skulle ge upphov till extra produktionskapacitet, vi skulle få en överproduktionskris. För att få avsättning för varorna var följaktligen kapitalisterna tvingade att expandera till förkapitalistiska samhällsformationer, något som borde bereda vägen för en allmän och till sist global kapitalistisk utveckling.

Lenin och imperialismen – en parasitär imperialism?

Luxemburgs imperialismsteori förklarar mycket av den tidiga kolonialismen under 1800-talet. Produktionen i 'tredje världen' bröts ofta ned och ersattes av import från de kapitalistiska länderna, vars kapitalister jagade nya marknader. Enligt Lenin kännetecknas dock monopolkapitalismen, som växte fram i slutet av 1800-talet och som kunde reglera produktionens storlek mera av kapitlexport än varuexport.

Såväl Marx som Luxemburg räknade med att kolonial exploatering och imperialism skulle leda till att kapitalismen spreds till nya områden. I Lenins teori om imperialismen dröjer detta synsätt kvar, men samtidigt påpekar han att monopol leder till parasitism. Och att döma av politiska slutsatser från början av 20-talet började Lenin se imperialismen under monopolkapitalismen som en utvecklingshämmande kraft.

Senare marxistisk forskning har sökt underbygga dessa slutsatser och på teoretisk väg förklara dem.

Enligt Lenin har konkurrensen mellan kapitalisterna och den därav följande koncentrationen samt centraliseringen av kapitalet lett så långt kring sekelskiftet att bank och industrikapital

växt samman och gett upphov till ett finanskapital. För att bemästra konkurrensen, profitkvotens fallande tendens – kort sagt konkurrensens krisframkallande kraft – söker finanskapitalisterna monopolisera produktion och marknader. Lenin talade om monopolkapitalism, till skillnad från konkurrenskapitalism.

Med monopolkapitalismen växer en ny form av konkurrens fram – motsättningar mellan olika finanskapitalister och de statsapparater vars bistånd de söker och får.

Monopolkapitalismens funktionssätt i Europa och Nordamerika lämnar vi därhän och koncentrerar oss istället på hur konkurrensen mellan finanskapitalisterna yttrade sig på internationell nivå. Det är på den nivån som Lenin urskiljer imperialismen som en effekt av monopolkapitalismen.

Marx hade, som vi sett, angett en rad olika faktorer som kunde motverka profitkvotens fallande tendens. Enligt Lenin var monopolkapitalisternas kanske främsta vapen deras imperialism.

Vad kännetecknar då den monopolistiska formen av imperialism? För det första strävar monopolkapitalisterna efter att monopolisera redan kända men även potentiella råvaruutjällgångar. På samma sätt sökte man förhindra konkurrerande monopolkapitalister och kapitalister i 'tredje världen' från att lägga beslag på eller starta produktion som kunde hota monopolisternas egen.

För det andra karaktäriseras den monopolkapitalistiska imperialismen av kapitalexport (investeringar eller krediter) och inte av varuexport ty monopolen är nu bättre skickade att reglera produktionens storlek. Under konkurrenskapitalismen leder profitkvotens fallande tendens till att kapitalet söker sig till lönsamma sektorer i ekonomin med lägre löner och/eller lägre teknisk utveckling och följaktligen högre profitkvot. Under monopolkapitalismen har strävandena till monopolistisk kontroll hindrat en sådan utveckling och man slåss istället om icke-monopoliserade sektorer av ekonomin. Detta är emellertid inte tillräckligt för att hindra uppkomsten av ett överskottskapital.

Monopolkapitalisterna kan alltså kontrollera varumängden men inte kapitalmängden. Nu måste de finna avsättning för sitt överskottskapital. Vandrigen från sektorer i ekonomin med låg profitkvot till lönsamma sektorer med hög profitkvot och från

monopoliserade till icke-monopoliserade sektorer sprider sig därför till den internationella nivån. I första hand söker sig kapitalet till ekonomier i den utvecklade delen av världen. Men i andra hand sker också kapitalexport till 'tredje världen'. Där kan kapitalet investeras, eller lånas ut till investeringar, i branscher med hög profitkvot (konkurrenskraftig eller monopolskyddad produktion med lägre löner och/eller lägre teknisk utveckling).

Inom den kapitalistiska ekonomin förband det kapitalistiska systemet olikartat utvecklade branscher och sektorer. På global nivå förbinder nu ett imperialistiskt ekonomiskt system ett högt utvecklat kapitalistiskt produktionssätt i Europa och Nordamerika med lägre utvecklade förkapitalistiska produktionssätt i 'tredje världen'.

Jakten på råvaror och investeringsmöjligheter *samt* strävan efter monopolistisk kontroll över dessa driver alltså fram en oerhörd kamp mellan finanskapitalister och deras behjälpliga statsapparater om makten över olika delar av världen. Vi får inte bara krig om en eller annan koloni utan också världskrig.

Marx och Rosa Luxemburg hade räknat med att den koloniala exploateringen respektive imperialismen skulle leda till kapitalistisk expansion i 'tredje världen'. Man kan utan besvär hitta passager i Lenins bok om imperialismen som visar att han hade en liknande uppfattning.

Men då Lenin inom ramen för Komintern i början av 20-talet sökte utveckla en politisk teori för kommunisternas arbete i 'tredje världen' utgick han ifrån att imperialismen var parasitär och inte progressiv. Han konstaterade att imperialismen lade locket på för den framväxande bourgeoisins möjligheter att genomföra en borgerlig revolution i 'tredje världen'. Imperialisterna monopoliserade ju såväl marknader som produktion. Dessutom utnyttjade de förkapitalistiska produktionssätt ('feodalismen') till att skaffa sig billigast möjliga arbetskraft, upprätthålla en för profitkvoten gynnsam låg teknisk utveckling av produktivkrafterna samt upprätthålla politisk kontroll.

Därför måste revolutionen i 'tredje världen' få en nationell och demokratisk (anti-feodal) karaktär, menade Lenin. Men eftersom bourgeoisien var alldeles för svag för att kunna bekämpa imperialisterna och de feodalherrar som imperialisterna var i maskopi

med kunde kommunisterna ta ledningen och makten, själva genomföra den nationella och demokratiska revolutionen och successivt leda den vidare mot socialism. Genom att bourgeoisien i eget intresse antingen behövde gå emot imperialister och feodaltherrar eller också bli deras agent kunde kommunisterna samarbeta med de borgare som var revolutionära. Men kommunisterna skulle hela tiden behålla sin självständighet. Ett sådant samarbete skulle också stärka kommunisternas inflytande bland de breda massorna, som ännu slöt upp bakom borgerliga nationalisterna. En allians mellan arbetare och bönder skulle slutligen kunna byggas stark, eftersom de svaga borgarna inte kunde lösa böndernas problem med feodaltherrarna.

Beroendeteoretikerna och den utvecklingshämmande imperialismen

Å den ena sidan sade alltså Lenin att imperialismen kunde vara progressiv men å den andra sidan menade han att den – åtminstone under en anseelig period – var parasitär och förhindrade bourgeoisien från att genomföra en borgerlig revolution som i Europa. (Det behöver väl inte sägas att detta synsätt i stor utsträckning formats av den framgångsrika revolutionen i det svagt kapitalistiskt utvecklade Ryssland.)

Efter Lenin kom Stalin. Lenins teori om att kommunisterna, i samarbete med revolutionära borgare och i allians med bönderna, kunde genomföra den nationella och demokratiska revolutionen samt successivt gå vidare mot socialismen blev till en modell av en revolution i två steg: Först skulle kommunisterna hjälpa borgarna att genomföra sin borgerliga revolution, sedan kunde kommunisterna ta itu med kampen för socialism.

Moderna marxistiska forskare har emellertid åter anknutit till Lenins imperialismsteori och hans antagande om att imperialismen blockerar en traditionell borgerlig revolution. Kapitalismen hade ju de facto inte spridit sig, imperialismen hade inte varit progressiv, den 'tredje världen' blev allt mer underutvecklad medan kapitalismen i Europa och Nordamerika utvecklades. Hur kunde detta komma sig? Den frågan ställde ekonomer som Paul Baran, A-G Frank, Samir Amin, Arghiri Emmanuel m.fl.

Deras teorier kan klumpas samman under beteckningen beroendeskolan.

Varför, frågade beroendeteoretikerna, ledde inte den monopol-kapitalistiska imperialismen till att kapitalismen spred sig till 'tredje världen', som den spridit sig till tex USA? Starkt förenklat är deras svar detta:

Imperialisternas första investeringar, de som koncentrerade sig på råvaruproduktion för export till fa Europa, gav visserligen en hög profitkvot. Men utöver investeringar i infrastruktur, viss service och viss produktion för välbärgade tjänstemän var ytterligare investeringar olönsamma. Varför?

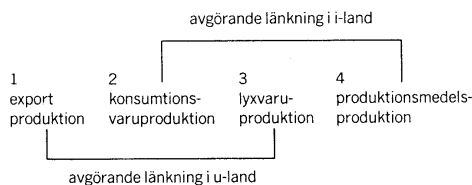
Redan under konkurrenskapitalismen hade dåtida imperialister lyckats krossa merparten av konsumtionsvaruproduktionen i 'tredje världen', tex produktionen av textilvaror, för att de själva skulle kunna exportera. Det fanns med andra ord ingen dynamisk marknad kvar åt de nya imperialisterna. Det fanns ingen lokal industri som producerade konsumtionsvaror och som kunde efterfråga produktionsmedel. Och utan en sådan industri fanns det mycket få arbetare som efterfrågade konsumtionsvaror. Lokal efterfrågan som ändå fanns täcktes främst genom import.

Investeringar som kunde konkurrera med imperialisternas export eller produktion i sina hemländer förhindrades dessutom av monopolen.

Den produktion som kom till stånd var monopolskyddad. Utestängd konkurrens möjliggjorde låg teknisk utveckling och användande av billig arbetskraft varför profitkvoten kunde hållas uppe. Att en del av arbetarfamiljerna kunde livnäras på det traditionella men undanträngda jordbruket gjorde att arbetskraften kunde betalas under levnadskostnadsnivå. Denna 'halva proletarisering' och frånvaron av relativ mervärdesproduktion gjorde utomekonomiskt tvång nödvändigt. Följaktligen upprätthölls förkapitalistiska produktionsförhållanden. Utöver det faktum att kapitalackumulationen därför hämmades skapades ingen marknad för produktions- eller konsumtionsvaror.

Imperialismen i sin monopolistiska form blockerade således den konkurrens som gett upphov till kapitalistisk kapitalackumulation på annat håll och bristen på marknader blev konstant.

Samir Amin har åskådliggjort *slutresultatet* genom en modell som visar de bristande kopplingseffekterna mellan produktions olika sektorer:

Kopplingen mellan produktion av exportvaror (fa råvaror) och lyxvaror gör att produktionen i 'tredje världen' är utåtriktad och saknar inre dynamik. I förlängningen av produktionen av lyxvaror kan en viss produktionsmedelssektor uppstå, men denna blir självklart liten eftersom produktionen av lyxvaror är liten. En viss sub-imperialism kan också uppstå, genom att några u-länder utnyttjar sin lyxvaruproduktion och sin begränsade tillverkning av produktionsmedel för att dra till sig billig arbetskraft. Dessa 'rika' u-länder kan också behöva extra marknader för sina lyxvaror samt produktionsvaror. Och slutligen kan de vara intresserade av att fungera som mellanhand vid exploateringen av råvaror för vidare export. Ingendera av dessa förändringar rubbar dock blockeringen av den kapitalistiska utvecklingen. Istället talar beroendeteoretikerna om att vissa 'rika' u-länder har tillväxt utan utveckling eller att de har en 'utveckling av underutvecklingen'.

Beroendeteoretikerna talar nu om i-länderna som centrum och u-länderna som periferi inom ramen för ett globalt kapitalistiskt

system. Eftersom det inte är räntabelt att investera vid sidan av råvarusektorn och lyxvaruproduktionen sker avsevärd *kapitalflykt* från periferin. Eftersom periferin saknar en stark arbetarrörelse och en masskonsumtionsindustri som är beroende av folks köpkraft kan lönerna sättas mycket lågt och exportvarorna innehålla mycket arbete. I centrum är det precis tvärt om. Periferin tvingas alltså importera varor som tillverkats effektivare och innehåller mindre men mycket dyrare arbete. Resultatet blir att produktivitetsskillnaderna är mindre än löneskillnaderna. Periferin drabbas av *ojämmt utbyte*.

Eftersom investeringar bara är lönsamma inom vissa sektorer i periferin har – enligt de flesta beroendeteoretikerna – det ojämna utbytet blivit den avgörande formen för exploatering av periferin.

Periferins beroende är – sammanfattningsvis – dubbelt. Dels måste man exportera för att kunna producera för profit. (Och den lilla industri man har i övrigt är beroende av exportsektorn för sin efterfrågan.) Dels måste man importera för att kunna producera.

Enligt beroendeteoretikerna är därför en avgörande brytning med imperialismen oundviklig om verklig utveckling, en intern dynamik, ska komma till stånd.

Endast under perioder då periferin – pga krig eller kriser i centrum – avskurits från centrum har ekonomin i periferin visat tecken på inhemsk dynamik.

En sådan dynamik skall emellertid inte förväxlas med det elände som kriser i centrum givit upphov till i periferin. En djup kris i centrum minskar ju behovet av råvaror, investeringarna i råvarusektorn sjunker, många blir arbetslösa osv. Minskade inkomster från råvarusektorn gör också att periferins importkapacitet sjunker.

Den totala brytning mellan centrum och periferi som beroendeteoretikerna talar om måste därför kombineras med massiva satsningar på en intern självtillit, något som kräver folklig mobilisering och att de aktiva har stöd av en stark politisk ledning.

Enligt beroendeteoretikerna är alltså vår tids imperialism parasitär i den bemärkelsen att kapitalismens utveckling i centrum leder till underutveckling i periferin.

En klasslös och statisk teori om den utvecklingshämmande imperialismen

Bland beroendeteoretikerna finns såväl marxister som icke-marxister. Låt oss kort diskutera kritiken mot marxisterna.

Den allvarligaste invändningen är att beroendeteorin bara analyserar effekterna av produktionens organisering. Eftersom produktionens organisering är den grundläggande orsaken till imperialismen men beroendeteoretikerna bara studerar dess effekter blir deras förklaringar bristfälliga, deras analys statisk och deras politiska slutsatser ogrundade och spekulativa.

Vissa forskare (tex James Petras) försöker lösa de här problemen genom att visa hur imperialismen griper in i och påverkar produktionens organisering samt klasstrukturen i periferin.

Men eftersom den moderna imperialismen är ett barn av kapitalismen är det lätt att med en sådan analys blanda samman det internationella ekonomiska system som vi kan kalla imperialistiskt och kapitalistiska produktionsförhållanden, nå fram till att imperialismen gjort hela produktionen i 'tredje världen' kapitalistisk och på sluttampen proklamera kamp mot kapitalistiska industri- och jordägare – för socialism.

Det håller inte, säger andra forskare (tex Laclau). Imperialismen kännetecknas av att kapitalet är rörligt men arbetskraften ofri. Imperialisterna tjänar på att upprätthålla förkapitalistiska produktionsförhållanden, ty då blir arbetskraften billig och investeringarna hålls på en låg nivå. Det är de internationella kapitalrörelserna, det ekonomiska systemet, som är kapitalistiskt – inte merparten av produktionen i 'tredje världen'. Följaktligen bestäms klasstrukturen – och ramarna för den politiska kampen – inte bara av imperialismen utan också av de förkapitalistiska produktionsförhållanden och produktivkrafter som tillåts leva kvar inne i länderna.

Östeuropeiska forskare har sin variant av kritiken. Beroendeteoretikerna sägs vara ekonomister och ägna sig åt mekanisk determinism. Om det nu är så att kapitalismen är hämmad i

periferin, borgarklassen är liten och proletariatet likaså – ja då kan man tänka sig att statsapparaten erhåller en viss relativ autonomi (dvs att den inte är direkt bestämd av en stark härskande klass). Detsamma gäller ideologin och politiken. Följaktligen är det ingen omöjlighet att intellektuella, småborgare och andra kan ta statsapparaten i besittning samt låta den präglas av radikal nationalism: statlig industrialisering, jordreformer, demokratiska reformer...

Ställda inför hot från imperialisterna, deras agenter och stora jordägare kan nationalisterna dels mobilisera massornas stöd och dels få hjälp från det socialistiska lägret. Det socialistiska lägret kan bistå vid industrialiseringen varför en tvättakta produktionsbefrämjande kapitalism inte blir nödvändig. Och med industrialiseringen föds det proletariat som – i hägnet av demokratiska reformer – kan bilda partiet, som säkrar vägen mot socialism. Sammanfattningsvis ersättes den utvecklingshämmande kapitalismen med statlig icke-kapitalism, vilket bereder vägen för socialism.

Jag tänker inte ge mig in på en kritik av kritikerna. Låt mig bara konstatera att trots kritiken för bristande dynamik hos beroendeteoretikernas uttolkning och vidareutveckling av Lenins imperialismsteori ('dom kan inte analysera förändringar, åtminstone inte förbättringar') så kommer kritikerna inte speciellt långt med att själva undersöka om det skett förändringar. Fortfarande betraktas tesen om att imperialismen är utvecklingshämmande närmast som en naturlag.

Från parasitär till progressiv imperialism?

Det finns en rad tecken på att imperialismen inte längre – åtminstone inte nu och under den närmaste framtiden – behöver vara utvecklingshämmande. Till de vanligaste exemplen hör Sydkoreas ekonomiska utveckling, Taiwans, Singapores och några till. Och hur många känner inte igen argumentet att Brasiliens cykel- och tv-produktion inte bara riktas till en lyxvarumarknad utan även till en massmarknad?

Men låt mig kort referera tre andra tecken på att vi går mot en progressiv imperialism.

Under slutet av 50-talet och början av 60-talet var Indonesiens KP världens tredje största. 1965/66 krossades partiet och inemot 1 miljon människor mördades. Jag håller på med en undersökning av vilka problem partiet hade med sin strategi.

Partiet utgick från en politisk teori som kombinerade de rekommendationer som jag tidigare talade om att Lenin och Komintern slagit fast samt teorin om icke-kapitalistisk utveckling, som jag också nämnt i all korthet.

Starkt komprimerat innebar partiets analys av det indonesiska samhället att den kapitalistiska utvecklingen var hämmad av imperialismen och den 'feodalism' som imperialismen utnyttjade. Förutom att partiet själv sökte bygga en allians mellan arbetare och bönder så gick därför strategin ut på att alla sociala och politiska krafter som motsatte sig imperialism och 'feodalism' borde och kunde enas i en enhetsfront mot imperialisterna, deras lakejer kompradorerna och feodaltherrarna och bygga icke-kapitalism. Den nationella bourgeoisien kunde dock inte slutföra kampen, utan kommunisterna skulle – med stöd av den allians man byggt mellan arbetare och bönder – efter hand ta ledningen och makten och bygga socialismen.

Vad hände? Medan PKI byggde sin strategi på att kapitalismen var hämmad, drev fram nationaliseringar av utländska företag och en statsapparat som försökte styra produktionen, tog militärer, statliga administratörer m.fl. över den statliga ekonomin och var – speciellt sedan kommunisterna krossats – starka nog att *börja* bygga en dynamisk kapitalism, inte helt underordnad utan i samarbete med imperialisterna. Till att *börja* med kunde de till och med sluta fred med de stora jordägarna.

Kommunisterna hade räknat med kompradorer och 'feodaltherrar' som var helt beroende av imperialisterna men inte med mer självständiga kapitalister som med statsapparatens hjälp kunde *börja* bygga en dynamisk kapitalism utan att bryta med imperialismen och till att *börja* med inte heller med 'feodalismen'.

Ett andra tecken på att imperialismen inte nödvändigtvis blockerar en kapitalistisk utveckling i periferin finner vi i centrums ökande handel med och kapitlexport (fa krediter) till periferin

trots att kapitalismen är i kris. Tidigare har det ju varit så att kapitlexporten och handeln sjunkit därför att exportindustrin i periferin inte fått någon avsättning på marknaderna i utvecklade kapitalistiska länder som är i kris, där produktionen och följaktligen efterfrågan på råvaror sjunker.

Men nu ökar alltså handeln och kapitlexporten fa i form av krediter. Något bör ha hänt i periferin. Och har något hänt där så bör vi också söka orsaker i centrums egen utveckling. Åtminstone om det ligger något i att periferin varit nästan helt beroende av centrum, och det gör det.

Ett tredje tecken är utvecklingen i Elfenbenskusten. Samir Amin, en av beroendeteoretikerna, byggde sin teori på studier av bl.a. Elfenbenskusten. För bara några år sedan ansågs landet vara ett typexempel på hur imperialism blockerar en dynamisk kapitalistisk utveckling, ett typexempel på nykolonialism.

Men nu börjar två danska forskare (Torp och Marcussen) få fram nya resultat ur en undersökning av just Elfenbenskusten. Den visar att en stor del av det som Amin sade inte kunde göras har börjat ske – trots att förbindelserna med fa EEC-länderna stärkts!

Man har byggt upp industrier som förädlar råvarorna. Industrin är kopplad till den inhemska marknaden. (Men ännu så länge är knytningen mellan industrierna och den inhemska tillverkningen av produktionsmedel bristfällig.) Jordbruket har diversifierats, produktionen har intensifierats och man är snart självförsörjande i fråga om matvaror.

Nu kan man naturligtvis resonera både länge och väl om enskilda och olikartade tecken som tyder på att kapitalismen i 'tredje världen' inte längre blockeras av imperialismen utan att man för den sakens skull kan bevisa annat än att teorin om den parasitära imperialismen inte alltid stämmer.

För att komma en liten bit längre måste vi därför söka svar på följande frågor: (1) Har monopolkapitalismens utveckling i centrum förändrats så att dess expansion, dess imperialism, inte längre leder till underutveckling i periferin? (2) Och/eller har det skett sådana kraftiga förändringar i periferin att imperialismen och imperialisterna tvingats ändra sig, eller åtminstone tvingats anpassa sig?

Lenin förnekade aldrig att imperialismen kunde vara progressiv. Men som vi sett hävdade han också att monopoliseringen och konserveringen av de små marknaderna i periferin kunde göra imperialismen parasitär. Senare forskning har styrkt den uppfattningen.

För att få svar på våra frågor måste vi alltså se efter vad som hänt med monopolen och marknaderna.

En hypotes om ny konkurrens och nya marknader

I centrum av det imperialistiska systemet har perioden efter det andra världskriget kännetecknats av nedbrytning av de gamla koloniala monopolen, återuppbyggnad av Europa efter kriget och massiv kapitalackumulation men därmed också en nedbrytning av nationella monopol.

Huvudresultatet är dels friare handels- och kapitalrörelser och dels en internationalisering av produktionen (både i form av en specialisering på olika produkter i skilda områden och i form av att tidigare enhetliga produktionsprocesser kan splittras upp och utlokaliseras).

Att utvecklingen av kapitalackumulationen, och därmed den ökande koncentrationen och centraliseringen av kapitalet, lett till expansion ut över tidigare gränser, till framväxt av transnationella bolag, gigantiska handelshus med ett koppel av underleverantörer i när och fjärran etc känner nog de flesta till. Men ibland glömmar man bort att denna koncentration och centralisering har skett i ett vidgat rum, i global skala och till priset av att gamla monopol försvunnit. Det bör ha lett till en ny slags konkurrens mellan giganterna, (förutsatt att man inte tror på någon ultraimperialism).

Friare handels- och kapitalrörelser samt internationalisering av produktionen var tveklöst något som gynnade de amerikanska men även svenska företag vars expansion hämmats av tidigare monopol. Den svenska regeringens och statsapparaten ivrande för frihandeln är inte svår att förstå. Samma intressen torde ligga bakom de mera ideologiska formuleringarna om de små staternas rätt gentemot de stora, som kan monopolisera. Och på

samma sätt som USA efter kriget aktivt verkade för avkolonisering och framstod som frihetens riddare gentemot de gamla kolonialmakternas monopol så har Sveriges anti-koloniala inställning några år senare gett ett liknande renommé.

Men, samtidigt är det alltså troligt att konkurrensen ökade. Och ökar konkurrensen så ökar också risken för en allt för häftig kapitalackumulation – med för stor produktionsapparat och tendens till profitkvotsfall som följd.

Avkoloniseringen, de friare handels- och kapitalrörelserna samt produktionens internationalisering har också rubbat monopolen och ökat konkurrensen i periferin, inom den 'tredje världen'.

Ökar konkurrensen måste redan befintlig produktion effektiviseras. Om konkurrenter dyker upp (till följd av mindre monopol) måste viss export till u-länderna ersättas med lokal produktion om marknaderna inte ska erövrats av konkurrenterna.

Därmed ökar också efterfrågan på produktionsmedel. Och med effektivare produktion samt fler industrier blir arbetskraften i större utsträckning än tidigare reellt underordnad produktionsmedlen. Fler måste leva enbart av sin lön och efterfrågan på konsumtionsvaror ökar. Marknaderna vidgas.

Produktionens internationalisering accentuerar men riskerar samtidigt att snedvrider de här tendenserna. Utlokalisering av dels tillverkning av vissa produkter och dels enskilda moment i produktionsprocessen till u-länder där löner och andra 'produktionsfaktorer' är billiga skapar ju visserligen en viss produktionskapacitet och ett större proletariat. Men eftersom produktionen är exportinriktad realiseras ännu så länge merparten av mervärdet i centrum – inte i periferin.

Detta motverkas emellertid av att avkoloniseringen också medförde att imperialisterna behövde stöd av stabila regeringar och statsapparater än de rena marionetterna. Sådan stabilitet kräver emellertid att marionetterna skaffar sig en inhemsk klassbas, att de blir materiellt förankrade i produktionen – och då är de inte längre några marionetter. Dvs en inhemsk klassbas kan bara skapas i konflikt med imperialisternas intressen. Men å andra sidan är alltså kompradorer och 'halvfeodala' jordägare allt för instabila.

Inom ramen för friare handels- och kapitalrörelser samt produktionens internationalisering var det därför både nödvändigt och möjligt att ge plats för bl a ökad nationell planering av ekonomin i periferin. Nödvändigt p g a behovet av mer stabila regimer. Möjligt p g a att en allt mer avancerad och internationaliserad ekonomi inte krävde samma direkta utomekonomiska kontroll över produktionen i u-länderna som tidigare.

Därför påbörjades inte bara en mer omfattande kapitalistisk produktion ('ekonomisk tillväxt utan utveckling') i flera u-länder utan det fanns också plats för en viss koppling mellan olika produktionsenheter, för en dynamisk kapitalism, för en utvidgad produktion. Inhemska kapitalister kunde, ofta med statsapparatusens hjälp, skaffa sig en viss kontroll över råvaruproduktionen, genomföra investeringar som inga enskilda kapitalister kunnat klara av, påverka export och import, pressa företag som vill exploatera lokala marknader att också investera och slutligen inte bara tala om utan också förverkliga vissa planer på styrning av såväl inhemska som utländska investeringar i landet.

Till denna bild hör naturligtvis också inflytandet från de socialistiska, eller om ni så vill statligt planerade, länderna, befrielsekampens framgångar osv. Om vi därtill lägger diverse biståndsprogram samt internationella krediter är det nog ingen överdrift att påstå, att regimerna i expansiva u-länder fått en starkt förhandlingsposition. Det gäller naturligtvis i första hand strategiskt viktiga länder som Sydkorea och Taiwan samt råvarurika länder som Iran m fl, men även andra.

Sammanfattningsvis tycker jag alltså att mycket talar för att friare handels- och kapitalrörelser samt produktionens internationalisering (som ett resultat av kapitalackumulationens utveckling liksom framväxten av starka krafter med intressen vilka antingen konkurrerar med eller är motsatta imperialisternas intressen) brutit den parasitära imperialismens förlamande monopol i en rad u-länder och att utvidgningen av marknaderna inte längre är helt blockerad.

Därmed har den internationella konkurrensen och risken för en allt för häftig kapitalackumulation ökat – med för stor produktionsapparat och tendens till profitkvotsfall som följd. Det kan inte vara någon oväsentlig bakgrund till dagens kapitalis-

tiska kris i fa centrum. Krisen i centrum har uppenbarligen inte kunnat hindras från att växa fram av efterkrigstidens uppluckrade parasitära imperialism. Tvärt om torde sönderfallet av den parasitära imperialismen ha bidragit till krisen.

Jag är sannerligen inte först med att antyda hypoteser av det här slaget. Men jag har velat systematisera hypotesen genom att relatera den till teorierna om imperialismen. På så vis kan man komma vidare från allmänna motsättningar mellan arbete och kapital till de mer konkreta förutsättningarna för klasskampens utveckling. Låt oss därför försöka titta på vilka konsekvenserna blir för klasskampens utveckling – givet att hypotesen stämmer.

Stämmer hypotesen bör en ny och mer progressiv imperialism hålla på att växa fram (trots att Lenin talade om den monopolistiska kapitalismen som det högsta stadiet). Dvs kapitalismen expanderar till en rad u-länder både i form av varu- och kapital-export. Varken varu- eller kapitalmängd kan längre kontrolleras. Men, därmed inte sagt att vi är tillbaka i den konkurrenskapitalism som Marx och Luxemburg byggde sina antaganden om den progressiva imperialismen på.

Vad händer nu med de imperialistiska strategierna?

Om hypotesen stämmer håller alltså den gamla parasitära imperialismen på att ersättas av en mer progressiv imperialism. Därmed borde vi också kunna se nya imperialistiska strategier växa fram på basis av den objektiva utvecklingen. På ett allmänt plan tror jag man kan tala om fyra bärande element i de nya imperialistiska strategierna.

För det första sker våldsamma satsningar på exportfrämjande åtgärder i syfte att möta överproduktionen p g a den mer fria kapitalackumulationen efter kriget. Då behövs det bl a betydande exportkrediter och eventuellt också en ny marshallplan som kan överföra betalningsmedel till u-länderna. Dessa åtgärder nuddar emellertid inte ens i kanten på de grundläggande orsakerna, den allt för fria ackumulationen. Det gör dock *andra åtgärder*. De motverkar kapitalackumulationens effekter i form av överpro-

duktion och fallande profitkvot. Vid sidan av diverse försök att höja profitkvoten genom att pressa lönerna, höja arbetsintensiteten etc sker nämligen och det är viktigast sett på sikt en slags kapitalförstörelse i form av en internationell struktumvandling. Vad kännetecknar då den internationella struktumvandlingen?

Produktion som inte är konkurrenskraftig, ur kapitalisternas perspektiv, överges och tas i bästa fall om hand om statsapparaterna – med hjälp av löntagarnas skatter – i moderländerna. Varven är ett bra exempel. Parallellt gör de dynamiska kapitalisterna två saker. *Dels* satsar de på ny produktion i centrumländerna som är mer konkurrenskraftig. Sådan produktion kännetecknas framförallt av hög teknologisk utveckling, för inom sådana områden är konkurrensen inte riktigt så hård som inom andra sektorer, och av stora investeringar för att pressa ned löner och andra omkostnader så att konkurrenterna kan hållas stängna. Många jobb kan bortrationaliseras. Och *dels* satsar de dynamiska kapitalisterna på att lägga ut traditionell produktion och särskilt lönekrävande arbetsmoment till länder med lägre löner och billigare fasta kostnader, inte minst till en rad u-länder. Ytterligare jobb försvinner. Det bör kanske påpekas att denna utläggning av produktion kan ske utan att de gamla ägarna behöver ha total kontroll över produktionen i det nya landet. Tillräcklig kontroll och goda profiler kan erhållas genom t ex kreditgivning samt dominans inom andra produktionsled.

Dvs först överges viss produktion, sedan satsar man på ny och slutligen strävar man efter att lägga ut samt hämta profiler från traditionell produktion i områden där lönerna och de fasta investeringskostnaderna är lägre. Produktionskapaciteten justeras ned och profitkvoterna justeras upp. Kapitalisterna finns kvar men många jobb försvinner.

För det tredje hårdnar motsättningarna mellan olika internationella bolag och finansgrupper då de slåss om exportorder, nya produkter att satsa på och lönsamma investeringstillfällen inte minst i u-länderna. I allt större omfattning kan de 'internationella kapitalisterna' kräva stöd från statsapparater inte bara i ett land utan i alla de olika länder där de är verksamma. (Det går till på exakt samma sätt som när t ex Volvo spelar ut olika kommuner mot varandra här hemma i Sverige för att få så stora bidrag

som möjligt.) På det här planet kan hjälpen från statsapparaterna bestå av allt från hjälp med investeringar, krediter, samordning av statliga biståndsprogram med företagens intressen, garantier om råvaruförsörjning m m till politiskt och militärt stöd åt företagens internationella intressen.

Men samtidigt måste statsapparaterna slå vakt om den inhemska industri som hotas av kapitalförstörelsen och den internationella struktumvandlingen. Statsapparaterna kan tvingas tillgripa skyddsåtgärder, t ex importkvotering. Då motverkas de 'internationella kapitalisternas' intresse av fri handel, fria kapitalrörelser och internationalisering av produktionen. Och för u-länder som fått stora lån finns det inget annat sätt att betala tillbaka än i form av export.

Följaktligen har de 'internationella kapitalisterna' sökt överbrygga sina inbördes motsättningar. Med hjälp av organisationer som Trilateralen¹ går de till offensivt försvar av frihandeln, de fria kapitalrörelserna och vill stoppa fackföreningsrörelsens protester då jobben försvinner. Ibland kan de till och med hämta stöd från u-landsregeringar som måste exportera för att betala tillbaka sina lån.

Organisationer som Trilateralen har naturligtvis ett bredare register än så. De försöker t ex också splittra u-länderna och motverka konkurrerande planering av u-ländernas ekonomier. T ex är självklart den internationella valutafondens planering mer populär än de statliga kapitalisternas.

För det fjärde är det sannolikt riktigt att tala om en allt mer indirekt form av imperialism. Dvs efter nationaliseringar följer t ex krediter och kontroll av andra led i produktionskedjan. Och efter de 'olyckliga militära interventionerna' (som relativt svaga imperialistiska stater som Frankrike fortfarande måste tillgripa) följer uppbyggnad av relativt stabila regimer, pålitliga affärspartners istället för tjuvaktiga springpojkar – som dessutom kan klara av sina egna upplopp och fungera som polisstater i sin del av världen. En sådan politik gör det dessutom möjligt att jämställa t ex kubanernas stöd till Angola med de interventioner som västvärlden nu försöker undvika.

Vad händer nu med den svenska imperialismen?

Sverige faller väl in i den allmänna bild av dagens och framtidens imperialistiska strategi som jag försökt skissera. Den enda och viktiga avvikelserna består i att den svenska staten knappast kommer att gripa in med militärt stöd till 'våra internationella kapitalister'. Därför begränsar jag mig till att placera in Sverige i sammanhanget genom att anknyta till den aktuella debatten om svensk u-landspolitik.

Den statliga u-landspolitik som nu håller på att utformas karaktäriseras av ganska komplicerade motsättningar mellan å den ena sidan stöd åt svenskt internationellt kapital och å den andra sidan skyddsåtgärder till nedläggningshotad produktion. Bland dem som talar om skyddsåtgärder finns det dock både kapitalister som känner sig drabbade och fackföreningar vars medlemmar riskerar att förlora jobben. Mitt i alltihop står dessutom de som vill samordna biståndspolitikerna med den ekonomiska politiken på olika sätt, för att gynna sina intressen, och de som kan tillåta snart sagt vad som helst bara biståndet hålls 'rent'.

Men alla dessa motsättningar till trots så är tendensen den att det internationella kapitalet är starkast inte bara i svensk ekonomi utan också då dess företrädare kräver statligt stöd. Låt mig ge några exempel på vad som håller på att hända.

Först en allmän temperaturmätare. Biståndet till industrin i u-länderna – vilket även implicerar svensk industris medverkan – omfattade 1970/71 2 procent av biståndsanslaget men är nu, 1976/77, uppe i 33 procent. Detta är arbetsuppgifter som SIDA inte kan klara av själv. Istället köper man tjänster och ger order till svensk industri. Och det är den konkurrenskraftiga industrin som tar hem beställningarna. Sak samma gäller de beställningar som internationella utvecklingsfonder, regionala utvecklingsbanker m fl lägger ut och som erövrar av svenskt näringsliv.

Investeringsgarantierna (försäkringar mot tex nationaliseringar) har hittills bara gällt investeringar i huvudmottagarländer för svenskt bistånd. Dom länderna är inte speciellt intressanta för svenskt kapital. Följaktligen har garantierna aldrig kommit till användning. Nu diskuteras en utvidgning.

U-garantierna (garantier för ej betald export) ligger också under biståndsanslaget och riskerar att 'drabbas' av en diskussion om vilka länder som får nytta av biståndspengar när nu garantierna kan komma att användas i allt större utsträckning. Det är den troliga anledningen till varför garantierna kommer att flyttas bort från biståndsanslaget.

Denna flotta gest används som motiv till varför man bör ta pengar ur biståndsanslaget till en industribiståndsfond, Swedfund kallad. Fonden ska stimulera och underlätta för svenska företag att göra investeringar i u-länder, inte bara i huvudmottagarna för svenskt bistånd.

För att garantera företagen råvaror och avsättning för industriprodukter på dynamiska marknader har staten börjat pröva sk samarbetsavtal mellan råvarurika länder och Sverige. (Det innehållet förändras inte av att avtalen kanske också kan motverka imperialismens effekter.)

För att stärka exportindustrins konkurrenskraft ska staten under en treårsperiod gå in med 10 miljarder för att täcka skillnaderna mellan de krediter som företagen ger beställarna och de verkliga räntekostnaderna plus eventuella valutaförluster. Sk blandade krediter, där krediterna kombineras med direkta gåvor i samband med beställningarna, håller på att diskuteras.

Vidare diskuteras sk massiva resursöverföringar, en slags ny Marshallhjälp till u-länderna. Idén kommer från EEC, har nu nått FN och summan som diskuteras ligger kring 50 miljarder. Dessa miljarder hoppas man alltså ska stimulera exporten. Men förmodligen blir det inte den industri som drabbas av den internationella strukturomvandlingen som får de största beställningarna utan tvärt om det internationella kapitalet, som är drivande i fråga om internationell strukturomvandling.

Slutligen är det knappast någon överdrift att säga att UD håller på att bli till ett officiellt exportråd vid sidan av det halvstatliga som redan finns. Såväl tjänstemän som politiker engageras.

Detta är bara ett axplock. Vi kunde också diskutera den exportkampanj som exportrådet driver i samarbete med – fackföreningsrörelsen. Eller industribiståndsutredningens formulering 'Utredningen vill också peka på risken för internt svenska konflikter som skulle uppstå om SIDA själv skulle engagera sig

på u-landets sida i förhandlingar med svenska företag om industriellt samarbete' (s 17). Men nu gäller det bara att visa på att Sverige inte på något avgörande sätt avviker från den allmänna bild av dagens imperialistiska strategi som jag redan skisserat och att göra det genom att knyta an till dagens debatt om u-landspolitiken.

Vad får detta för effekter i 'tredje världen'?

Progressiv imperialism och kapitalistisk utveckling i 'tredje världen' är inte bara provocerande begrepp utan också beteckningar på reella samhällsförändringar som är en utmaning för varje marxist och kommunist.

Men av den progressiva imperialismen följer naturligtvis inte en kapitalism i u-länderna som blir vare sig human, 'välfärdsinriktad', har utrymme för folkligt inflytande eller hotar det internationella kapitalet.

Som jag redan påpekat är kapitalismens expansion i 'tredje världen' ojämn. Det råder inte bara en viss konkurrens mellan transnationella bolag, finanskapitalister och dem behjälpliga statsapparater utan också mellan olika u-länder, i synnerhet i fråga om att locka till sig utländskt kapital på förmånliga villkor och exportproduktion för en begränsad världsmarknad.

De stora skillnaderna mellan olika u-länder accentueras genom att sub-imperialismen kanske rent av förstärks parallellt med att en dynamisk kapitalism får fotfäste i vissa u-länder.

Men mest markant är nog att den dynamiska kapitalismen får visst fotfäste inom ramen för en progressiv imperialism som uppvisar många viktiga skillnader jämfört med hur Marx och Luxemburg räknade med att konkurrenskapitalismen skulle sprida sig världen över. Kapitalets koncentration och centralisation har avancerat och präglar tillsammans med produktionens internationalisering den nya kapitalistiska ackumulationsmodell som växer fram i en rad u-länder.

Att beroendeteoretikernas bild av den snedvridna reproduktionsmodellen i 'tredje världen' inte längre stämmer i flera u-länder utan att de olika produktionssektorerna börjat kopplas

samman (vilket öppnar vägen för en dynamisk kapitalism) betyder inte att den utvidgade reproduktionen är självständig. Transnationella företag kontrollerar fortfarande flera led i produktionen, i synnerhet de mest tekniskt avancerade. Att företag som producerar produktionsmedel kan kopplas till de som producerar konsumtionsvaror utesluter t ex inte att de produktionsmedelsproducerande företagen sins emellan inte hänger ihop annat än på de transnationella företagens internationella nivå.

Trots att vi kan notera framväxten av en dynamisk kapitalism i periferin finns det därför ingen anledning att – som vissa forskare gjort – se den som något hot mot det internationella kapitalet. Istället är det inom ramarna för det internationella kapitalets globala ackumulationsmodell som det tycks finnas möjligheter för en dynamisk kapitalism i vissa u-länder.

Vidare innebär dagens avancerade kapitalism att kapitalackumuleringen i 'tredje världen' redan från början måste anta oerhört koncentrerade och centraliserade former. Det fattas en mångårig ackumulationsprocess under vilken en arbetarklass disciplinerats, stora mängder kapital skapats och ekonomisk samt politisk makt blivit två storheter skilda från varandra. Den ofrånkomliga koncentrationen och centralisationen av kapital även i periferin kräver därför att politisk, militär och ideologisk repression blir ett ofrånkomligt inslag i de nya kapitalistiska ackumulationsmodellerna.

Detta kan i sin tur innebära att produktionsförhållanden som vi traditionellt förknippat med förkapitalistiska produktionsätt (därför att de förenat politisk och ekonomisk makt och möjliggjort utomekonomiskt tvång) nu kommer att användas parallellt med högt utvecklade produktivkrafter. Detta blir säkert mest markant i länder med en enorm industriell reservarmé (av arbetskraft) som måste kontrolleras. Men där kan å andra sidan det särskilt stora behovet av utomekonomiskt tvång och den ändlösa tillgången på arbetskraft försena kapitalackumuleringen och produktivkraftsutvecklingen, i synnerhet inom jordbruket.

De stora kraven på kapitalackumuleringen innebär naturligtvis också att det privata nationella kapitalet inte kan spela en självständig och samtidigt ledande roll. Snarare kan den nationella

bourgeoisien komma i motsatsställning till den åtminstone tillfälligt statliga bourgeoisie som kollaborerar med utländskt storkapital och diverse biståndsapparater.

Men med allt detta har vi inte sagt annat än att motsättningen mellan å den ena sidan statligt lierat och utländskt kapital och å den andra sidan arbete samt undanträngt kapital blir oerhört markant.

Ett försvar av utslagningshotad eller marginaliserad produktion i 'tredje världen', traditionella kulturer etc utan att detta försvar är insatt i en offensiv strategi blir därmed – så vitt jag förstår – jämförbart med hantverkarnas kamp mot industrikapitalisterna i det gamla Europa.

Istället blir arbetarkampen allt mer väsentlig. Men vad händer med de strategier som kan användas?

Strategier som bygger på analyser som säger att den kapitalistiska utvecklingen är blockerad blir naturligtvis överspelade på väsentliga punkter. Det gäller tex strategier som bygger på teorin om icke-kapitalistisk utveckling och strategier av det slag som det indonesiska kommunistpartiet försökte tillämpa. Liknande problem kan uppstå när det gäller att bygga en allians mellan arbetare och bönder. Traditionellt baserar sig ju en sådan på att svaga borgare inte kan slutföra böndernas anti-feodala kamp varför bönderna kan liera sig med arbetarklassen istället. Om det nu öppnar sig möjligheter för en anti-feodal kapitalism förändras åtminstone delvis denna bild.

Kan då kanske de strategier som förespråkar kamp mot en fullgången kapitalism för direkt socialism med hjälp av dubbelmakter och eventuellt gerillakrigföring vara en lösning? Tvärt om, tror jag. Det råder knappast någon tvättäkta kapitalism med helt fria lönearbetare. Delvis förkapitalistiska produktionsförhållanden kombineras istället med högt utvecklade produktivkrafter. Och kvar finns undanträngda nationella borgare. Slutligen skulle en frontallrock med statsapparater som inte bara är politiskt utan även ekonomiskt starka vara att låta motståndaren välja vapen. Motståndaren består inte längre av kompradorer, marionetter som står och faller med imperialisterna. Motståndaren har skaffat sig en inhemsk klassbas i samarbete med de 'internationella kapitalisterna'.

Vad händer nu med fackets och socialdemokratiens politik?

Fackföreningsrörelsen och socialdemokratin har fört en ekonomisk politik som gått ut på att stimulera efterfrågan och hjälpa till med exporten. Om bara efterfrågan garanteras blir det inga kriser, har man sagt sig.

Exporten har främjats genom ivrande för fri handel och fria kapitalrörelser samt genom stimulans åt kapitalbildningen, vilket höjt konkurrenskraften.

Löntagarnas levnadsstandard har höjts. Kapitalisternas behov av ackumulation plus fri marknad har ordnats.

Men den kraftiga satsningen på ackumulation samt export, som kapitalisterna anammat, är närmast identisk med de faktorer som enligt vår hypotes lett till friare marknader och kapitalrörelser samt produktionens internationalisering. Enligt vår hypotes var detta i sin tur orsak till en ny internationell konkurrens som lett till allt för häftig kapitalackumulering varvid riskerna för överproduktion och fallande profitkvot ökade. Och allt detta utan att den uppluckrade parasitära imperialismen kunde motverka utan snarare medverkade till att framkalla en fullt utvecklad kris.

Därför måste den ekonomiska politiken ändras. Majoriteten inom facket och det socialdemokratiska partiet tycks vara beredd att anpassa sin politik till 'näringslivets intressen'.

Det innebär, som jag tidigare nämnt då vi diskuterade den nya imperialistiska strategin, massiva exportsatsningar. Men enbart export kunde, som vi också konstaterade, inte rå på de grundläggande problemen med den allt för fria ackumulationen. Det är alltså produktionen som måste förändras. Det fordras en internationell strukturomvandling.

Problemet är bara att den internationella strukturomvandlingen leder till färre arbetstillfällen i ett land som Sverige. Den produktion som överges av kapitalisterna kan inte hållas vid liv med skattepengar hur länge som helst. Kapitalisterna lägger ut produktion och enskilda produktionsmoment till länder med, som det brukar heta, lägre kostnadsläge och expanderande marknader. Och de nya produkter som man satsar på i länder som Sve-

rige måste ha en så hög teknologisk standard och produceras under så effektiva former att alla de som mister sina jobb i annan produktion näppeligen kan få nya.

Nu säger dock majoriteten inom facket och socialdemokratin att strukturrationaliseringen måste ske i 'ordnade former'. För att klara av den biffen har man sökt utforma en rad åtgärder. Till de viktigaste hör dessa: Industrin måste satsa mera på alternativa produkter, på ny produktion som kan suga upp de många arbetslösa. Då gäller det för stat och 'näringsliv' att göra stora investeringar. Facket och socialdemokratin är berett att ställa löntagarfonder, strukturfonder m.m. till förfogande. Men kapitalisterna måste också bjuda till. Tex måste de bli mera 'aggressiva i sin marknadsföring'.

En växande minoritet inom facket och socialdemokratin tror emellertid inte att detta räcker. Industrin gör inte som vi vill bara för att vi ger dem kapital, säger man. Vi måste få inflytande inom företagen, det är slutsatsen. Löntagarfonderna ska enligt minoriteten leda till fackligt ägande. Framförallt är det de transnationella företagen som man vill åt. Lösningarna ska inte få ske på deras villkor, menar man. Det är minoriteten som tex slåss för s.k. socialklausuler (minimiregler för hur bolagen ska få utnyttja arbetskraften vid utlandsinvesteringar) och för internationell facklig samverkan. Minoriteten är också tveksam till fortsatt frihandel, vill sätta importbegränsningar på varor från diktatorländer i 'tredje världen' och istället upprätta samarbetsavtal med socialistiska och socialistiskt orienterade u-länder.

En första genomgång av deras förslag visar att inte heller de är tillräckliga för att motverka kampen mot de negativa effekterna av den internationella strukturuomvandlingen och bilda utgångspunkt för en mer offensiv kamp såväl i centrum som i periferin.

Det ägarinflytande som löntagarfonderna kan leda till kan på sin höjd fördröja och krångla till kapitalisternas agerande. Med löntagarfonderna når man bara storföretagen som finns i Sverige medan allt fler företag har sin företagsledning och sin produktion internationaliserad. De mer eller mindre socialistiska u-länder som man vill ha samarbetsavtal med har en alldeles för liten köpkraft för att kunna bli ett reellt alternativ. De massiva

resursöverföringar som diskuterats och som snarast kommer att påskynda den internationella strukturuomvandlingen lär näppeligen komma att gynna de progressiva u-länderna i första hand. Och slutligen är den internationella fackliga kamp som det nu talas om fortfarande mest en fråga om just diskussioner.

Det verkar alltså som om facket och socialdemokratin får stora svårigheter att fortsätta med att bedriva en ekonomisk politik som samtidigt gynnar 'näringslivet' och de löntagares levnadsstandard som riskerar att drabbas av arbetslöshet p.g.a den internationella strukturuomvandlingen.

För många medvetna fackligt aktiva och kanske också socialdemokrater bland dessa löntagare lär ett val mellan fortsatt klass-samarbete och klasskamp bli mer aktuellt än tidigare – åtminstone på det fackliga planet.

Vad händer nu med vänstern och solidaritetsarbetet?

Om man accepterar merparten av vad jag hittills sagt bevitnar vi nu framväxten av en ny imperialism och en annorlunda imperialistisk strategi. Då måste vi ta vår anti-imperialistiska strategi under omprövning.

Om imperialismen blir mer progressiv, inte nödvändigtvis blockerar kapitalistisk utveckling i flera u-länder, kommer borgerligheten att få goda argument för en ändrad u-landspolitik. En u-landspolitik där svensk industri, handel och investeringar samt krediter intar framskjutna positioner. Man kommer att kunna peka på att en rad u-länder själva önskar sig en sådan utvecklingshjälp. Hittills har man fa hänvisat till kraven på en ny ekonomisk världsordning.

Samtidigt har vi sett att den nya imperialismen med sin globala strukturuomvandling drabbar såväl löntagare i Sverige som folket i 'tredje världen'. Om vi ett ögonblick bortser från solidariteten med befrielseströrelser och redan befriade länder i 'tredje världen', innebär det att solidaritetsarbetet allt mer blir en fråga om hur klasskampen utvecklas såväl i Sverige som internationellt. Av strikt ekonomiska orsaker kommer stora delar av löntagarna i Sverige att ha skäl att motverka den imperialism som via en glo-

bal strukturomvandling och kapitalistisk utveckling i 'tredje världen' pressar ned deras levnadsstandard och berövar dem jobben.

Men det är kanske inte lika enkelt för den del av arbetarklassen i 'tredje världen' som är arbetslös att säga nej till en brutal kapitalism som trots allt inger hopp om arbete och mat för dagen?

I det läget blir det förstas nödvändigt att diskutera hur å den ena sidan fackligt samt politiskt arbete och å den andra sidan solidaritetsarbete kan kopplas samman.

En sådan samordning är förknippad med stora faror och problem. Oppositionen inom facket och socialdemokratin utvecklar, som jag antytt, en konstig blandning mellan defensiv nationalism och internationell facklig kamp.

Att många löntagare av ekonomiska skäl kan förorda mindre klassarbete och mer klasskamp leder inte automatiskt till organisatoriska och politiska förskjutningar, till klasskamp på den politiska nivån.

Solidaritetsrörelsen har för vana att utforma krav som riktas till regering och statsapparat och som är av en sådan allmän karaktär att lokala fackligt och politiskt aktiva bara kan skriva under diverse uttalanden – inte driva kraven som en självklar del av lokalt fackligt och politiskt arbete.

Medan socialdemokraterna tillsammans med LO utvecklat en första skiss till samordning av solidaritetsarbete med fackligt och politiskt arbete (se Arbetarrörelsen och en rättvisare världsordning, rapport till årets SAP-kongress) och i vanlig ordning avdelat klasskampen till facket utan att det leder till några politiska förändringar av SAP, så har VPK inte alls lyckats samordna det internationella arbetet med kampen mot krisen och ekonomins internationalisering.

Att vi på vårt första Marxistiska Folkuniversitetet satt och diskuterade imperialismen i ett rum väl avskilda från dem som diskuterade krisen, staten och socialdemokratin i andra rum istället för att tillsammans gripa oss an väsentliga problem är ett utmärkt exempel på detta.

Men att VPK:s stockholmsdistrikts internationella utskott genomfört en liten konferens tillsammans med det fackliga utskottet i dessa frågor är kanske en fingervisning om att vi börjat röra på oss.

1978 Noter

1. Eftersom jag förläst anteckningarna som utgjorde stommen i mitt föredrag vid Folkuniversitetet har jag avstått från varje försök till rekonstruktion. Det behöver inte vara till nackdel för läsaren. Förhoppningsvis har jag – med hjälp av många kamraters konstruktiva kritik – lyckats ersätta de värsta bristerna i mitt ursprungliga föredrag med bättre analyser.
2. Följande referat av Marx syn på imperialismen baserar sig på Michael Barrat Brown's bok *The Economics of Imperialism*. Penguin 1974 & 1976 speciellt kapitel 3, 'Marxist theories of imperialism'.
3. Trilateralen, en sammanslutning av ledande företrädare för de transnationella företagen, kan du läsa mera om i tidskriften *Kommentar* nr 3/78 och 7-8/78.